

ASMENYBĖS ŠVIESA: DVIDEŠIMT METŲ GRETA ADVOKATO VITALIJAUS KUMPIKEVIČIAUS

Jonas Kairevičius¹⁰⁷⁵

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.21.8>

SANTRAUKA

Šį rašinį galima laikyti Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių fakulteto absolvento likimo ir profesinio gyvenimo istorija.

Atsiminimuose rašoma apie žinomą Lietuvos advokatą Vitalijų Kumpikevičių. Teisinin-ko išsilavinimą jis buvo įgijęs priekario Vytauto Didžiojo Universitete. Dirbo taikos teisėju, sprendė smulkias civilines ir baudžiamąsias bylas. Buvo įstojęs į Tautininkų partiją. Atėjęs sovietų valdžiai buvo suimtas ir nuteistas už tariamą antitarybinę veiklą. Archyvuose išlikusioje byloje sovietinis tardytojas yra įrašęs, jog siūlo V. Kumpikevičiui skirti mirties bausmę. Tiksliai nėra žinoma, kodėl jis buvo ištremtas į Sibirą ir ten miško darbuose buvo suluošintas. Sužalotas dešinės kojos kelio sąnaris. Po Stalino mirties buvo amnestuotas ir priimtas advokatūron. Ilgą laiką praktikavo Klaipėdoje.

Prisiminimų autorius rašo, jog V. Kumpikevičius ir advokatas Narcizas Liudvikas Rasimas – Rasimavičius buvo jam žmogaus, dirbančio advokatu, pavyzdžiu. V. Kumpikevičius nenuolaidžiavo sovietinių tardytojų savivalei. Nesutikdavo pasirašyti neteisingai surašytus tardymo protokolus. Jis kasdieną daug skaitė ir siekė didesnio bendrojo bei teisinio išsilavinimo. Advokatas buvo švarios sąžinės. Išugdė gabių ir talentingų mokinių, tokiu kaip Dr. Zita Šličytė ir kt.

Mirė tiesiog po teismo posėdžio Klaipėdoje. Palaidotas Šiauliuose.

2009 m. birželio 18 d. Klaipėdoje įvyko iškilmingas Lietuvos advokatūros advokatų tarybos posėdis, skirtas advokato Vitalijaus Kumpikevičiaus 100-osioms gimimo metinėms. Advokatai Tautos kančios memoriale pagerbė atminties įrašą, skirtą advokatui V. Kumpikevičiui. Šia proga žodį tarė Lietuvos advokatūros advokatų tarybos pirmininkas Leonas Virginijus Papirtis. Iškilmingo advokatų tarybos posėdžio metu pranešimus skaitė Lietuvos advokatūros advokatų tarybos pirmininkas Leonas Virginijus Papirtis, dr. Zita Šličytė, dalyvavo Vilniaus universiteto docentas dr. Dainius Žalimas, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė. Savo atsiminimais

¹⁰⁷⁵ Autorius yra advokatas.

apie advokatą V. Kumpikevičių dalinasi Lietuvos advokatūros advokatų tarybos narys advokatas Jonas Kairevičius.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Vytauto Didžiojo Universiteto Teisės fakultetas, advokatas, Lietuvos advokatūra, tardytojas, taikos teisėjas, mirties bausmė.

ĮVADAS

Tai buvo praėjusio šimtmečio septyniasdešimtaisiais metais, gal apie 1963-uosius. Jau niesiems tai labai seni laikai, o man – tarytum vakarykštė diena. Tada teisininko darbą dirbau Vilniuje ir į Klaipėdą buvau atsiųstas komandiruotėn. Kažkas Klaipėdos įstaigose ir įmonėse įžūliai ėmė vieną po kito plėšti seifus. Reikėjo aiškintis. Sulaikydavo įtariamuosius (vis ne tuos) ir vėl paleisdavo. Tardant kviesdavo advokatus. tada pirmą kartą susitikau su advokatu Vitalijum Kumpikevičium. Kaip šiandien, rodos, žvelgiu pro daugiaaukščio langą ir matau einančius Liudviką Narcizą Rasimavičių, vėliau tapusį Nepriklausomybės akto signataru ir savo pavardę sutrumpinusį į Rasimas, ir Vitalijų Kumpikevičių. Jie man atrodė orūs ir nepriklausomi. Jų eigastis ir maneros aiškiai priminė tarpukario Lietuvos inteligentus, kurių dar buvau matęs po 1941-ųjų, kai atšiauri tikrovė nebuvo spėjusi jų visų sunaikinti.

ŽIUPSNELIS PRISIMINIMŲ

V. Kumpikevičius teisės mokslus studijavo VDU Teisių fakultete. Diplomą gavo apie 1937 metus. Tas ženklas į jį buvo tarytum įrašytas.

Aš gi po trečio teisės studijų kurso buvau paimtas dirbti į įstaigą, kurioje jaučiausi svetimmas. Širdimi veržiausi advokatūron. Tuo metu advokatūra teisininkui buvo bene ta vienintelė iškili profesija, kuri įmanoma jaunam žmogui, tyliai besipriešinančiam svetimoms valstybės užmojams.

Ir po kelerių metų jau kaip advokatūros praktikantas atsiduriu tuometinėje Klaipėdos juridinėje konsultacijoje greta advokato Vitalijaus Kumpikevičiaus. Advokatų skaičius tada buvo ribojamas ir tuo metu visoje Klaipėdoje praktikavo tik 9–11 advokatų.

Vitalijus Kumpikevičius buvo mįslinga figūra. Kažkas puse lūpų prasitarė, kad jis buvo nuteistas mirti. Kažkokiu stebuklingu būdu atsidūrė prie kertamo didžiulio medžio, tyčia po juo palindo. Griūdamas medis žmogų labai sužalojo. Kol gydėsi, dėl mirties nuosprendžio rašė skundus ir tas nuosprendis buvo pakeistas. Liko gyvas. Nikitos Chruščiovo valdymo laikotarpiu buvo reabilituotas, vėliau, gal per stebuklą, priimtas advokatūron. Dabar Ypatingajame archyve surasta byla šią versiją patvirtina tik iš dalies. Tačiau anuo metu ji atrodė visiškai tikra. Kolegos žvelgė į V. Kumpikevičių su neslepia pagarba. Tačiau ne visi. Juridinėje konsultacijoje buvo vadinamasis aktyvas. Kai kurie kompartijos nariai ir tautinių mažumų atstovai (o kas tos tautinės mažumos? Gal ir lietuviai Lietuvoje tuo metu greta vyresniojo brolio (taip tuo metu buvo vadinami rusai) buvo tautinė mažuma?) negalėjo paslėpti priešiško. Jiems jis, ko gero, liko „liaudies priešu“. Antai, kai kas prisiminė, kad kartą,

sugrįžęs iš teismo posėdžio, bendrame darbo kabinete, kur dirbo po 2–4 advokatus, nerado savo darbo stalo. Pasirodo, kažkam parūpo tą stalą išgabenti į kitą kabinetą.

Į kalbas apie savo praeitį advokatas V. Kumpikevičius nesileisdavo. Mes ir neklausinėdavome. Tai buvo pavojinga. Ir sienos galėjo turėti ausis. Žinojome, kad Lietuvos Respublikos laikais jis buvo taikos teisėju. Tai jo vienintelė kaltė, dėl kurios turėjo stoti prieš svetimos valstybės teisimą. Skyrė aštuonerių metų laisvės atėmimo bausmę. Žmonės liūdnei juokaudavo, kad tuo atveju, jei skiria dešimtį metų nelaisvės, tai tikrai esi nekaltas. Kaltajam (o kas yra kaltas prieš okupantus?) skiria dvidešimt penkerius...

Vis dėlto vieną kartą jis prisitarė apie savo atostogas Italijoje. „Išeinu, sako, iš viešbučio ir apspinta vaikiukų būrys. Aš išsitraikiu smulkių monetų ir pažeriu į kairę, į dešinę. Vaikiukai kaip žvirbliukai puolasi jų rinkti“. Dabar tokia istorija atrodo banaliai. Tačiau tada, kai kelionė į Italiją buvo nepasiekiamas dalykas, klausėmės vos ne prasižioję. Tik pagalvokit! Atostogų nuvyksta į Italiją, išsinuomoja viešbutį... Ir visa tai buvo Nepriklausomybės laikais!

Profesijos požiūriu advokatui Vitalijui Kumpikevičiui buvo būdingi du pagrindiniai bruožai: jis nekenė netiesos ir nepaprastai vertino įstatymą bei įstatymų laikėsi.

Man teko „nukentėti“. Taip, taip! Aš gavau pylos nuo advokato dėl to, kad teisme neteisingai aiškinau šeimos teisės dalykus. Santuokos nutraukimo byloje pabandžiau teigti, kad sutuoktinė neturi teisės į pusę santaupų, nes jas sukauptė iš vyro, kuris buvo žvejybos laivo kapitonas, didžiulio atlyginimo.

– O vaikai? Trys vaikai. Ar vyras juos gimdė? Ar vyras juos vystė? – įsikarščiaavo advokatas. Jis mane net pavadino „jaunuoliu“.

Tuometinis Lietuvos advokatų tarybos pirmininkas Leonas Virginijus Papirtis ir šių atsiminimų autorius advokatas Jonas Kairevičius. Tautos kančios memoriale Klaipėdoje prie atminties įrašo, skirtu advokatui V. Kumpikevičiui.

Aš tikrai tada advokatūroje dar buvau jaunuolis. Kalbėjau taip, kaip man atrodė, o patyręs advokatas pasirinko Santuokos ir šeimos kodeksu ir net Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimu.

Prisimenu tai kaip gerą pamoką. Aštriai buvo pasakyta, bet teisingai. Įsikaliau į galvą, kad teisininkas negali teisme remtis buitiniu supratimu, o privalo kalbėti taip, kaip vieną ar kitą teisinį santykį reguliuoja įstatymai.

Anoje sistemoje valdžia buvo aukščiau už įstatymą. Įstatymas vienkoks, o įstatymo aiškintojai jį kartais paversdavo į nieką. Teisėjas, nežinodamas kaip pasielgti, paskambindavo į Aukščiausiąjį teismą tam Aukščiausiojo teismo teisėjui, kuriam pavesta prižiūrėti šitą teismą ir pasiklausdavo kaip išspręsti bylą. Gaudavo atsakymą. Tada advokato kalba teisėjui jau nebeturėdavo reikšmės, nes jis žinodavo, kaip turi pasielgti. Veltui rašys skundą, nes byla pateks pas tą kuratorių, kuris davė patarimą, ir sprendimą ar nuosprendį paliks galioti, o skundą atmes. Advokatas Vitalijus Kumpikevičius dėl to labai sielodavosi. Jis niekaip negalėjo suprasti, kaip teisėjas gali nepaisyti įstatymo. Jis, be abejo suvokė, kokioje sistemoje gyvena, tačiau niekaip negalėjo išmokti negerbti įstatymo. Gal jį buvo „sugadinęs“ jo ankstesnis darbas taikos teisėju, o gal tai kilo iš jo prigimties.

Mums, jauniesiems, jis sakydavo: „Kasdien skaityk“. Ir pats skaitė. Stebėtina, kad bene pastoviai skaitė civilinį ir baudžiamąjį procesus, jų kodeksus. Stebėjomės, kam nuolat skaityti tai, ką jau žinai? Tačiau advokatas skaitė ir skaitė. Įstatymo tekstas yra gilus. Nepakanka tą tekstą vien pažinti. Jį reikia giliai suvokti.

– Kai keliauji traukiniu ar autobusu, turi daug laiko skaityti, – sakė advokatas. – Kelionė neturi būti tuščia...

Tačiau keliaudamas jis nebegalėjo skaityti, kai įsigijo automobiliuką. Stebėjomės, kad tremtyje suluošintas, pažeista koja (nevaldė kelio sąnario) ir traumuotu stuburu, jis išmoko vairuoti ir sėkmingai išlaikė vairuotojo egzaminą. Buvo ne tik išmintingas, bet ir užsispyręs. Jo mokinė (jis buvo jos praktikos advokatūroje vadovas) advokatė, vėliau teisės daktarė ir valstybės veikėja, Zita Šličytė prisimena, kaip jis ją „Žiguliuku“ vežė iš Klaipėdos į Gargždus. Kelionė buvo lėta ir kupina įtampos. Automobiliukas šoktelėdavo, trūkčiojo ir tuo kėlė keleivei nepasitikėjimą, tačiau į Gargždus advokatai nuvažiavo ir sugrįžo Klaipėdon laimingai. Neteko girdėti, kad Vitalijus Kumpikevičius būtų pažeidęs kelių eismo taisykles ar patekęs į autoavariją.

Automobiliuku važiuodavo į Latviją. Mat jo žmona buvo latvė. Ji kilusi iš represuotų latvių šeimos.

Jie susipažino (gal tremtyje) ir susituokė būdami brandaus amžiaus, todėl bendrų vaikų neturėjo. Žmona niekada nebuvo užsukusi į juridinę konsultaciją, todėl jos artimiau nepažinojome. Tik žinome, kad automobiliuke ji būdavo tartum šturmanė: stebėjo kelią, teikė patarimus. (Žmonos tai mėgsta daryti!). Jų santuokinis gyvenimas buvo lygus ir gražus.

Sovietinis gyvenimas buvo kreivas: vienaip šnekama, o kitaip gyvenama. Iš dalies kreiva buvo ir advokatų honorarinė praktika. Advokato atlyginimo dydis buvo ribojamas, o teisinių paslaugų įkainiai – kartais juokingi. Žmonės (klientai) tai suprasdami bandydavo primokėti.

Ką čia, advokate, vargsi už tuos kelis valdiškus rublius? – sako žmogus ir deda ant stalo dar vieną kitą dešimtį.

Tuos papildomus pinigėlius kartais pakiša po ant stalo sukrautomis dosjė (bylomis) ar pद्रikais ras (Gal iš to ir kilo valiūkiškas terminas pakiša?). Beje, žmonės kišdavo ir sovietiniams valdininkams, tačiau teisės požiūriu tai jau buvo visai kitas dalykas, tai jau buvo kyšiai.

Žinoma, kad ne visi advokatai ir ne visada tų papildomų pinigėlių gaudavo. Ne visi tokias dovanas priimdavo. Tačiau tai buvo plačiai žinomas dalykas.

V. Kumpikevičiaus šimtmečio minėjimas Klaipėdos kultūros rūmuose. Pirmininkauja dr. Dainius Žalimas. Dalyvavo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė, savo atsiminimais apie advokatą V. Kumpikevičių dalinasi Lietuvos advokatūros advokatų tarybos narys advokatas Jonas Kairevičius.

Įeinu kartą į advokato Vitalijaus Kumpikevičiaus kabinetą, o jis palinkęs ties šiukšlių dėže ir tarytum joje rausiasi. Pamatęs mane truputį paraudo ir sako: „Matai, Joneli, žmogus paliko pinigų. Nei rėkti, nei vytis. Kur aš ten šlubas jį pasivysiu. Išsigandau. O gal tai provokacija? Ir įbraukiau tuos pinigus į šiukšlių dėžę...“

Abu pasijuokėm. Tačiau provokacijų baimė buvo tikra. Ką gali žinoti, ar neateis į galvą tuometinėms specialiosioms tarnyboms noras sukelti triukšmą: dar kartą sumušti jau muštą, bet stebuklingai išlikusį „liaudies priešą“.

Daug kas advokato profesiją sieja su auks uždarbiais. Tai mitas, kuris dar ir šiandien yra gyvas. Advokatas Vitalijus Kumpikevičius su žmona gyveno mažutėliame pusanatro kambaryje. Tas butelis buvo baltų plytų daugiabutyje, tačiau savo planuose priminė labai ankštas garsiąsias „chruščiovkas“, apie kurias buvo sakoma, kad jose statybininkai „sujungę vonią su tualetu, bet pamiršo sujungti lubas su grindimis“.

Advokatas Vitalijus Kumpikevičius pasakojo, kaip jis nekaltai tapo mito apie aukštus advokatų honorarus auka. O buvo taip. Jis sutiko ginti vienos kaimynystėje gyvenusios močiutės apsigovusį vaikaitį. Už gynybą parengtiniame tardyme močiutė į advokatūros kasą įmokėjo 20 rublių, už gynybą teisme – 32 rublius, už gynybą Aukščiausiajame teisme – 30 rublių ir kelionės traukiniu iš Klaipėdos į Vilnių ir atgal išlaidas. Byla visose instancijose tęsėsi bene dvejus metus.

Ir advokatas iš kitų kaimynų išgirsta, kad senutė vos ne su aimana balse kaimynams šneka: „Dievulėliau, kiek man kainavo advokatas! Kiek man kainavo advokatas!“ Išlaidų sumos ji nepasako, o vis kartoja ir kartoja savo aimanas. Žmonės, visa tai girdėdami, kiekvienas mintyse įsirašo savas pinigų sumas, – kas šimtus, o kas ir tūkstančius. Kaip nuo to apsiginti?

Kažkokio pokalbio metu advokatas V. Kumpikevičius prasitarė apie mirtį. Aš sakau, kad ir jaunas gali numirti. Anava, eini per kapines ir iš užrašų ant paminklų matai, kokie jauni kapeliuose guli.

Advokatas susimastęs pasakė: „Jaunas gali numirti, o senas turi mirti“. Pokalbis nutrūko. Mirė advokatas Vitalijus Kumpikevičius staiga, sugrįžęs iš teismo. Toje paskutinėje jo gyvenime civilinėje byloje buvau jo procesiniu priešininiku. Oponavome vienas kitam lengvai ir švelniai. Didelė tuštuma širdyje pasiliko, kai ryte sužinojau, kad iškilusis Kolega nei į šį, nei į kitą procesą nebeateis.

Iš jo mažo butelio advokatai išnešė jo kūną drobulėje ir tik kieme vėl įdėjo į karstą. Nes butukas, kuriame jis gyveno, ir to namo laiptinė buvo tokie ankšti, kad su karstu išnešti nepavyko. Palydėjom jį prie jo artimųjų į kapines Šiauliuose. Kapinėse tariau atsisveikinimo žodį. „Žemėj Lietuvos ažuolai žaliuos!“

EPILOGAS

Klaipėdos prokuratūroje dirbo du tardytojai, kurie nei žodžio neištardavo lietuviškai. Ar jie buvo negabūs, ar pilni neapykantos lietuviškumui? Tiksliai dabar jau niekas neatsakys. Galėjo būti ir taip, ir kitaip, ir dar kitaip. Vienas jų tardė asmenį, įtariamą padarius sunkų nusikaltimą. Buvau pakviestas tą asmenį ginti „iš paskyrimo“, t. y. tas atvejis, kai žmogus pats negali pasikviesti gynėjo ir jam gynybą garantuoja valstybė per savo pareigūnus pakviesdama advokatą. Tardytojas įtikinėjo žmogelį prisipažinti ir tikino, kad šis „gausiąs lygtinai“, tai yra, kad jis būtinai būsiąs lygtinai atleistas nuo paskirtosios laisvės atėmimo bausmės. Tai buvo akivaizdus melas. Aš ėmiau ir pasakiau ginamajam, kad už tokį nusikaltimą lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės netaikomas. Tardytojas tiesiog pasiuto. „Ne mešaitė sledstviuju! (Netrukdykite tardymui!) – suriko jis. Negana to, sugrįžęs į juridinę konsultaciją, sužinojau, kad tas pats tardytojas paskambino juridinės konsultacijos vedėjai ir įskundė, kad aš trukdžiau tardymui. Turėjau kam nors pasiguosti. Nuėjau pas advokatą V. Kumpikevičių ir viską papasakojau.

– Nenusimink, Joneli. Visi žino, koks jis yra. Mes, advokatai, turime viską iškęsti, bet negalime pamiršti pareigos žmogų ginti, kad ir sunkiausi kaltinimai būtų jam teikiami, – pasakė kolega.

Antrasis lietuviškai neišmokęs tardytojas buvo dar įmantresnis. Advokatas, perskaitęs jo surašytą tardymo protokolą, sako, kad tardomasis šitaip, kaip čia parašyta, nekalbėjo. O tardytojas sako „Ja pišu ne to, čto on govorit, no to, čto on znaet, no ne govorit (Aš rašau ne tai, ką jis sako, bet tai, ką jis žino, bet nepasako!) Tai bent!

Tokie ar į juos panašūs tardytojai, tikėtina, tardė ir taikos teisėją, o vėliau advokatą Vitalijų Kumpikevičių, kai jis buvo ruošiamas teisti ir nuteistas be kaltės.

Ar istorija gali pasikartoti?

PRIEŠ DEŠIMTĮ METŲ

2009 m. birželio 18 d. Klaipėdoje įvyko iškilingas Lietuvos advokatūros advokatų tarybos posėdis, skirtas advokato Vitalijaus Kumpikevičiaus 100-osioms gimimo metinėms.

Advokatai Tautos kančios memoriale pagerbė atminties įrašą, skirtą advokatui V. Kumpikevičiui, šia proga žodį tarė Lietuvos advokatūros advokatų tarybos pirmininkas Leonas Virginijus Papirtis, skambėjo Klaipėdos politinių kalinių ir tremtinių choro „Atminties gaida“ dainos, pagarbą atidavė Klaipėdos apskrities jūrų šaulių 3-ioji rinktinė.

Vėliau šio gražaus minėjimo dalyviams Klaipėdos valstybiniame muzikiniame teatre dainavo choras „Atminties gaida“, o iškilmingo advokatų tarybos posėdžio metu pranešimus skaitė Lietuvos advokatūros advokatų tarybos pirmininkas Leonas Virginijus Papirtis, dr. Zita Šličytė, Vilniaus universiteto docentas dr. Dainius Žalimas, dabartinis Lietuvos konstitucinio teismo pirmininkas, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė, savo atsiminimais apie advokatą V. Kumpikevičių dalinosi Lietuvos advokatūros advokatų tarybos narys advokatas.

SUMMARY

THE LIGHT FROM A PERSONA: TWENTY YEARS WITH LAWYER VITALIJUS KUMPIKEVIČIUS

It was, perhaps around 1963. These may seem like very old times to the young, but, for me, it is like yesterday. I was working as a lawyer in Vilnius back then, when I was sent to work professionally in Klaipėda. Safes were being looted brazenly one by one by someone from governmental offices and businesses in Klaipėda. Matters had to be clarified. Suspects were detained, but, unfortunately, they proved to be the wrong people, so they were released again. Lawyers were invited to participate in the process of those interrogations. That was when I first met Vitalijus Kumpikevičius, who was also a lawyer. Even today, I can be looking through the window of a high-rise building and seemingly see Vitalijus Kumpikevičius walking past along with Liudvikas Narcizas Rasimavičius, who later became a signatory to the 1990 Act of Independence and shortened his name to Rasimas. Both men carried a very dignified air and seemed totally independent to me. The way they carried themselves and their mannerisms were obviously those of the intellectuals who had lived and worked during the Independent Lithuania of the interwar period. I had seen men such as those after 1941, before the harsh reality of the war and the occupation had not yet managed to destroy them.

KEYWORDS

Vytautas Magnus University Faculty of Law, lawyer, Lithuanian Bar Association, investigator, lay magistrate, death penalty.